

SZÍNHÁZ- ÉS FILMMŰVÉSZTI EGYETEM DOKORI ISKOLA

DOKUMENTUMSZÍNHÁZI MUNKAMÓDSZEREK

Doktori értekezés tézisei

Boronkay Soma

2018

Témavezető: Dr. Jákfalvi Magdolna, egyetemi tanár

A dolgozat témája

Dolgozatom központi témája a világ színházában az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb jelentőséggel bíró színházi szemlélet, a dokumentumszínház és munkamódszereinek vizsgálata. Vizsgálódásaim három fő forrásból táplálkoznak: az általam látott dokumentumszínházi előadásokból, saját színházalkotói tapasztalataimból a dokumentumszínház területéről és a témában megjelent elemzésekből, tanulmányokból. Dolgozatom célja a szerteágazó dokumentumszínházi munkamódszerek rendszerezése. Ilyen jellegű áttekintésre külföldi példát sem igen találni, így egy hiánypótló vállalkozásról van szó. Mindemellett mivel a különböző munkamódszereket előadások leírásával mutatom be, így a dolgozat a magyar közönségnek és színházi alkotóknak betekintést ad olyanfajta színházi módszerekbe, melyek Magyarországra eddig nem igazán jutottak el. Mivel a dokumentumszínház a színház mibenlétét és a színház határait keresi, illetően módon a dolgozatom firtatja azt a kérdést is, hogy jelen korunkban mitől is színház a színház.

A dolgozat felépítése

Dolgozatom elején az *Alapvetések*ben kifejtem a dolgozat témáját és kutatásai módszereimet. Ebben a részben kifejtem továbbá, hogy mit is jelent a dokumentumszínház a 21. században, mely nem csupán dokumentumok használatát takarja színházi előadásokban, hanem színházi szemléletmód. Lényege a kiválasztott téma, mely köré szerveződik a színházi előadás, így egy dokumentumszínházi előadás elkészítése a téma kiválasztásával kezdődik. Általában a társadalmat érintő történelmi vagy szociológiai témát szoktak az alkotók kiválasztani. Ezt egy teoretikus és/vagy empirikus kutatási fázis követi. A teoretikus kutatás során az előadás alkotói a témával kapcsolatos szakirodalmat kutatják, míg az empirikus kutatás során pedig a témában jártas expertekkel készítenek interjúkat. A kutatási fázist követi az előadás szövegkönyvének elkészítése. A legtöbb dokumentumszínházi előadás ilyen módon készül, de az előadók kiválasztása és a próbafolyamat eltérő lehet – ezeket a dolgozatom további részében mutatok be.

A dokumentumszínházi munkamódszerek rendszerezésekor az Eric Bentley-féle színházi minimáldefinícióból indultam ki, mely szerint A megszemélyesíti B-t, miközben C nézi. A kortárs dokumentumszínházi alkotók kifejezett törekvése előadásaikkal a színház határainak keresése. Éppen ezért aszerint csoportosítottam az előadások készítésének módszereit, hogy mennyire bontják le a Bentley-féle minimáldefiníciót.

Az első fejezetnek a címe *Leszámolás a szerzővel*. Itt olyan előadásokról számolok be, melyekben a színészek szerepet vesznek fel, és klasszikus színházi keretek között adják elő a szerkesztő(k) által (különböző forrású szövegekből) összeállított, az előadás kiválasztott témáját körüljáró szövegeiket. Tehát ezen előadásszövegek nem szépirodalmi szándékkal készült szövegek, hanem a téma bemutatását szolgálják. Viszont ezek is, mint a dokumentumszínházi előadások szövegei általában kifejezetten előadásszövegek, nem kiadásra szánt drámai szövegek, melyek bárhol és bárkikkel előadhatóak. Ide tartoznak például a Magyarországon is ismert verbatim színházi előadások, illetve a reenactment is, mely egy megtörtént esemény újrajátszása.

A következő fejezet a *Leszámolás a szereppel*, melyben olyan előadásokról esik szó, ahol a Bentley-féle minimáldefinícióból a B, a megszemélyesítés elmarad. Ez abban az esetben lehetséges, ha nincs eljátszható szerep, például az előadó először találkozik az elmondandó szövegével. Illetve lehetséges akkor is, ha a színész önmagát alakítja, egyes szám első személyben – ilyenkor látszólag nincsen szerepfelvétel, mint például az önálló estek esetében. Az utóbbi években egyre elterjedtebb az a módszer, hogy a kiválasztott témához életük illetve tapasztalataik révén kapcsolódni tudó színészeket keresnek meg az előadás készítői. Több ilyen jellegű előadást készített például *Yael Ronen* izraeli és palesztin színészekkel a közéleti helyzetről.

A harmadik fejezet a *Leszámolás a színésszel*. Ebben a fejezetben olyan előadásokat hozok példának, melyekben nem színészek szerepelnek, hanem színházi alkotók vagy színházban addig még sosem szereplő emberek. Több olyan performance-csoport is van (például a *She She Pop* és a *Gob Squad*), melyek nem színészekből, hanem színházi szakemberekből állnak, akik az általuk kiválasztott témát a saját történeteikkel, önmaguk viszik színre. Náluk világszerte (és Magyarországon is) ismertebb a *Rimini Protokoll*, akik a téma kiválasztása után a témában jártas expertekkel játszatják el saját történeteiket. Legújabb előadásaikban pedig már az expertek fizikai jelenléte sem szükséges, csupán különböző technikai közvetítőeszközök segítségével hoznak létre installációkat az adott témában, így a fejezet végén beszámolok hangjátékokról, telefon általközvetített előadásokról, videojátékokról. Illetve a Rimini Protokoll készített olyan előadást is, melyben csak nézők szerepelnek. Ezekben az esetekben a Bentley-féle minimáldefinícióból az A, az előadó is elmarad, így marad csak a C, a néző – akinek a befogadói élménye dönti el, hogy valamit színházként interpretál vagy sem.

Az utóbbi évtizedek meghatározó német (dokumentum)színházi alkotói közül sokan ugyanarra a színházi képzésre jártak, ezért fontosnak érzem, hogy a disszertációmban

ismertessem a gießeni Justus Liebig Egyetem Institut für Angewandte Theaterwissenschaft (Alkalmazott Színháztudományi Intézet) szakját, mely egy alternatíva az évszázadok óta fennálló színházi képzésekhez képest. A *Gießeni iskola* című fejezetben bemutatom az ottani tanítási metódust, mely érdekes lehet a Színház- és Filmművészeti Egyetem hallgatóinak és oktatóinak is, hiszen mindig hasznos megtudni, hogy milyen oktatás zajlik egy másik egyetemen.

Norvég kezdőknek

A *Norvég kezdőknek* című előadás a doktori disszertációm részét képező műalkotás. Legelőször 2017. szeptember 9-én tartottam meg, a Blaha Lujza téren lévő Effy Nyelvstúdióban. Az előadásra előzetes regisztráció utána maximum 12 fő jöhet el. Az előadás témája Norvégia és a norvég nyelv. Az előadás formai keretét a nyelvről adja, ezért az kétszer 45 percig, azaz kilencven percig tart. Az előadás teljes mértékben sajátom: a koncepció kitalálásától a kivitelezésig és a kellékekig mindent egyedül én csinállok, és én vagyok a performer is – mint a norvégoktatás expertje vagyok jelen.

A *Norvég kezdőknek* első fele egy klasszikusabb színházi és tanórai helyzet, ahol a performer frontális előadói pozíciót vesz fel, átadja tapasztalatát és tudását a norvég nyelvről. Ez a rész is interaktív: az előadás elején elmondom a nézőknek, hogy bármikor kérdezhetnek, hozzászólhatnak – ez rendszerint elő is fordul. Éppen ezért az előadásnak nincs egy fix szöveggönyve, csupán egy vázlata. Eddig összesen hét előadás volt, melyet 68 befogadó látott, és mindegyik előadás más és más volt.

Az előadás második fele egy tanórai helyzet, mely során a befogadók norvégul kezdenek tanulni, megismerkednek az ábécével, a norvég kiejtéssel és különböző szavakkal. Itt olyan klasszikus nyelvrokai helyzetek fordulnak elő, mint a hallott szöveg ismétlése, a tankönyvi szöveg hangos felolvasása a befogadók által – melyek önálló színházi helyzetek.

A *Norvég kezdőknek* egy legelső norvég tanóra interaktív reenactment-je, melyben az előadó fix és saját maga a reenactment alapja (ahogy minden tanár), de a befogadók mindig mások. Az előadás lecture performance-nak is tekinthető, mely a pedagógiai szituációt ötvözi a performansz-művészet elemeivel.

Az előadással a színház határterületét kerestem, hogy mitől tekintünk színháznak valamit. A *Norvég kezdőknek* estében nincsen egy szervező színházi intézmény, nem kell rá jegyet venni, nincsen színpad, nincsen rendező, színész stb. – tehát klasszikus értelemben véve nem színházi előadás, én mégis dokumentumszínházi előadásnak tekintem. De sokkal érdekesebb

a befogadói pozíció, hiszen ahogyan disszertációmban rávilágítottam, manapság a befogadói pozíció dönti el, hogy valamit színházként értelmezhető-e vagy sem. A *Norvég kezdőknek* esetében mindkettőre volt példa. Az előadás utáni spontán beszélgetésen volt olyan, hogy valaki megkérdezte, hogy hol lehet a norvégkurzusra beiratkozni, más valaki pedig színházi katarziszról számolt be. Úgy érzem, hogyha számomra fontos témákról tudok előadásokat készíteni, melyek során sikerül a befogadókat elgondolkodtatni a témáról, illetve arról, hogy mi is a színház, akkor igenis van helye a dokumentumszínháznak a magyar színházi közegben.